

לימודי, מוטב שאגיע לפריז, אלמד בה רפואת שיניים בדרך המקובלת ואזכה בתעודה רשמית. אבי, אשר העריך מאוד שבני יזכו ללימודים גבוהים, הסכים לשלוח אותי לפריז.

פרק ב': נסיעה לפריז ללימודים גבוהים

באותם ימים נסיעה לפריז לא הייתה עניין של מה בכך, והייתה כרוכה בהוצאות רבות. במחירים של אותם ימים מדובר היה בשמונים תומאן. מבלי ליידע את ז'קוב, התחלתי בהכנות להשגת דרכון, שכן אם היה יודע על כוונתי, היה עושה הכול להכשילני.

הנסיעה לפריז נמשכה ימים ולילות, דרך רוסיה. האדם היחיד שנסע עמי היה בהאי¹⁸ בשם אורקאנוס, שעסק בממכר עתיקות. בשלהי 1911 יצאנו בכרכרה מסוג דליגיאנס מטהראן. לא היו מלונות או פונדקים שבהם יכולנו לנוח או לישון. העגלון המשיך בדרכו ככל שהיה לו כוח, פעמים אחדות התנפלו הזאבים על הכרכרה, אך העגלון הניס אותם ביריות אקדח. הגענו לנמל בנדר אנזלי,¹⁹ שכעבור זמן-מה שינו את שמו לבנדר פהלווי. נשארנו ללון בח'אן, וליתר דיוק בכארוואנסראי ('בית השיירות'). העכברושים 'חגגו' ממש, והתרוצצו על הקירות ועל הדלתות. כל אחד מהם היה בגודל חתלתול. אורקאנוס חשש שהם יכרסמו את אוזניו וויתר על רעיון השינה.

למחרת עלינו על ספינה שהפליגה לבאקו. אני, אורקאנוס ואחד מבני משפחת בהבהאני הידועה. קיבלנו תא קטן. בשעות הבוקר המוקדמות פרצה סופה קשה ביס. הספנים הביאו שלוש חגורות הצלה לחדרנו ואמרו שקיימת סכנת טביעה ושעלינו

לחגור מיד את החגורות. בהבהאני, שהיה 'סייד' נתקף בהלה ואמר: "תתחילו מיד בתפילה. המוות מצפה לנו". אני התחלתי בקריאת 'שמע ישראל'. אורקאנוס התפלל בנוסח הבהאים. בהבהאני, שהיה מוסלמי קנאי, ובלשון המעטה, לא חיבב את הבהאים, התחיל לצרוח ואמר: "אדוני, אתה רוצה שנטבע מהר יותר? מה טעם בתפילות כאלה?" הסערה נמשכה שעות, עד חצות, ואז נרגעה. הגענו לבאקו השכם בבוקר. באקו הייתה העיר הזרה הראשונה שבאתי בשעריה והיא הרשימה אותי מאוד.

בבאקו, שהשתייכה לרוסיה, למדתי כמה מילים ברוסית. אורקאנוס ואני חששנו למזוודותינו, שכן, שמענו שיש בעיר גנבים ושודדים רבים. סידרנו בינינו 'תורנות' שמירה בכל מקום שאליו הגענו. אני למדתי היטב צרפתית בבית-ספר 'אליאנס', אך ברוסיה איש לא ידע את השפה. הבעיה החמירה כשהגענו לוויה. בשום פנים לא ידענו להסביר לאוסטרים את מבוקשנו בשפה שתובן.

בליל שבת הגענו לפריז. הגעתי לבית אחי, אך הוא לא היה בבית (אני עדיין זוכר את מענו). לא הייתה לי ברירה, אלא להמתין לבואו. טרם מלאו לי חמש-עשרה שנים. חבשתי כובע איראני. המתנתי ליד חדרו של השוער עד אשר אחי הגיע לאחר חצות.

זיכרונות מבהילים מאיראן

בימים הראשונים לשהותי בפריז עברו לנגד עיניי סיזמים וזיכרונות מבהילים מאיראן, ממש כבסרט קולנוע. נזכרתי,

למשל, שביום שאחי דאווד נלווה אליי לקליניקה לטיפול שיניים, הימים היו ימי עאשורא, ימי האבל של השיעים.²⁰ שנינו הגענו לבזאר מרווי. קבוצת 'חיוניהא' (יספוגי דס') נכנסה אל הבזאר. הצופים, לבושי שחורים והצופות ברעלות שחורות, עמדו משני צידי המסלול. אנשי הקבוצה לבשו תכריכים לבנים, הכו בקרדומים חדים והדם הציף את ראשיהם, את פניהם ואת תכריכיהם, ומשום כך הם נקראו 'חיוניהא' (חיון בפרסית: דם). אחי ואני נאלצנו להמתין עד שהם יעברו. לפתע ניגש אלי איש גבוה ובידו קרדום וצרח עליי צרחות נוראות בעיניים קרועות מחמה ומאימה: "הוי גיוהוד, שיפלו עליך כל הצרות והאסונות, מה אתה עושה פה?" הוא כיוון את קרדומו לעבר פניי. אינני יודע איך אלוהים נתן לי באותו רגע כוח, כדי שאקח את יד אחי הקטן ואסתתר עמו בין קהל הצופים. אחי, שהיה בן עשר, התעלף מפחד. הגבר שכבר נפרד מקבוצתו ולא היה יכול למצוא אותה, הצטרף ליתר ה'חיוניהא'. העיקר שנשארנו בחיים. ברחנו מהבזאר כל עוד רוחנו בנו.

נזכרתי גם ביום עאשורא אחר, בקרבת ה'מַחְלָה' ראיתי מתאבל מדמם, חמוש בקרדום, שהיה בדרך לבית-מרחץ. בפינת הסמטה נתקל האיש בכלב חוצות מנמנם. הוא התנפל על הכלב כשהוא צועק בחמה שפוכה, תפס אותו בצוואר ואמר: "חוסיין נהרג ואתה נשארת בחיים?". הקרדום החד שימש אותו לערוך את ראשו של הכלב המסכן.

והנה צף בי עוד זיכרון: אני ואבי המנוח עברנו בבזאר מרווי. ראינו רוכל שמכר כיפות עם רקמות פרחים. כילד חשקה נפשי בכיפה כזאת. ביקשתי מאבי שיקנה לי כיפה, ואבי אמר, שהכיפות הללו לא יביאו לי כל תועלת. פרצתי בבכי ונדנדתי לו, עד אשר הסכים לקנות לי כיפה יפה. בשמחה חבשתי אותה על

ראשי, עברתי רק דרך קצרצרה והנה בא מולי אדם, סטר לי על הפנים ואמר: "ג'והוד מחורבן! אתה חובש כיפה עם פרחים?" הוא סחב את הכיפה מראשי ונמלט. "נהיה לי שחור בעיניים". אבי, שראה את מצבי אמר לי בחיבה וברחמים: "ראית? הרי אמרתי לך שהיא לא תועיל לך".

הזיכרונות המרים גרמו לי ייסורים מחד-גיסא, אך מאידך-גיסא שמחתי להתרחק מהם לזמן-מה. ובגיל הנעורים הרהרתי באשר לאיראנים: מדוע הבורות והקנאות, שגרועות בהרבה, מכל מחלה ומגפה, אוחזות בעוצמה כזאת בבני העם הזה, ושוללות מהם חיים טובים ושקטים?

חגיגות ושמחות מזה ועצב והשפלה מזה

כשהגעתי לפריז לא הרהרתי רק בהשפלות של בני עמי וביגונות של הכלל. ימי הילדות, חרף כל הצרות והמצוקות, כללו גם חגיגות, שמחות ותקוות. מסיבות התקיימו בתוככי הבתים. החדרים היו קטנים, ולכן ההעדפה הייתה לקיימן בימי האביב והקיץ בחצר, כאשר מזג האוויר היה מתאים לכך. בחצר נפרשו מרבדים, ובפני האורחים הועמדו מגשים עם רגליות. במגשים הוגשו מיני תקרובת כגון פירות זולים, תופינים, עוגיות יבשות וסוכריות. המצב החומרי שם קץ לכל נטייה לבזבזנות ולהוצאות מיותרות. הנגנים השתמשו בכלי נגינה איראניים: 'סאז', 'כמאנצה' ו'דונבכ'. לפעמים הובאו רקדניות שבידרו את הקהל בריקודים איראניים. האורחים שמרו על ארשת של רצינות וכובד ראש, צפו במתרחש והעסיקו את עצמם בשתייה

מתוקה ובאכילת מיני פירות יבשים. בסוף הערב הגיע תור ארוחת הערב שכללה סוג אחד או שניים של מאכלי אורז. המסיבות היו פשוטות, אך השמחות היו אמיתיות. מי שזכה בקול ערב שר שירים יהודיים ('שירה') ואחרים הצטרפו אליו. הדבר גרם לשמחה מרובה אצל הילדים. הזדמנויות אלו נוצלו לדיונים בין האנשים על אירועים ועל ענייני דיומא. האחד סיפר על מה שקרה לו בסמטה זו והאחר סיפר על מה שראו עיניו בסמטה אחרת. תקוות לעתיד טוב והבטחותיהם של נביאי ישראל הוזכרו שוב ושוב.

בהשפעת הסביבה המוסלמית נהגו גם היהודים להפריד במסיבות בין הנשים לבין הגברים. הנשים התפארו בבגדים שנתפרו מבדים מסוג 'תרמה' עם חוטי זהב, שאותם העבירו מדור לדור. הכול נהגו בפשטות, שלא כמו היום שמתנהל מרוץ אחרי מותרות וכלים יקרים. רוב הגברים גידלו זקנים, התעטפו באדרות וחגרו 'שאל'. כולם סבלו מעוני ולכן גם חסכו בהוצאות. העניים והאביונים קיוו למחר טוב יותר. כולם חיכו ליום שבו יופיע המשיח ויגאל את ישראל, אז יעזרו היהודים בכנפיים ויטוסו חיש קל לירושלים.

ימי הלימוד העליזים בפריז

מאז ומתמיד אהבתי ללמוד ולהתמסר לשיעורים. בחפץ לב למדתי בקליניקה של אחי כמה דברים השייכים למקצוע 'בניית' השיניים. עובדה זו וכן העובדה, שלמדתי היטב את השפה הצרפתית בבית-הספר של 'אליאנס' והסיוע של אחי, הקלו עליי

להתקבל לבית-הספר לרפואת שיניים בפריז, ולעמוד בבחינת הכניסה.

תוכנית הלימודים הייתה קשה ו'לוחצת'. קמתי מדי יום לפני השעה שבע בבוקר, אכלתי ארוחת בוקר חפזה ויצאתי ללימודים. בבקרים הדריכו אותנו המרצים בכירורגיית הפה ובטיפולי שיניים. עזרתי להם בטיפול בחולים שבאו לריפוי פה ושיניים. לאחר ארוחת הצהריים הגעתי למעבדה לרפואת השיניים ללמוד בניית סוגי תותבות וגשרים. בשש בערב הייתי חוזר הביתה, אוכל ארוחת ערב ושוב יוצא ללימודי התיאוריה, לרבות הכרת מבנה הראש והחניכיים. בתשע בערב שבת הביתה, ושקדתי עד אחרי חצות על מה שלמדתי ושיננתי את הדברים.

לא רציתי לגרום לאבי להוצאות נוספות בענייני מחיה, גם לא רציתי להכביד על אחי. לא נותרה לי ברירה אלא ליצור לעצמי מקור פרנסה: אותם חולים, שהטיפול בהם נמסר לידיי, זכו בשיניים תותבות זולות יותר, ולי היה מכך רווח מסוים.

שהותי בפריז נמשכה עד שלהי 1913. בגיל 17 שנים זכיתי להיות הסטודנט הצעיר ביותר שקיבל דיפלומה מבית-הספר לרפואת שיניים בפריז. אבי שלח לי מכתב מפורט על ז'קוב ועל הנעשה בקליניקה של אחי בטהראן, ודרש ממני לשוב לאיראן בתום הלימודים.

השיבה לטהראן

מסלול השיבה מפריז לטהראן היה זהה למסלול הגעתי לצרפת, אך בכיוון הפוך, כלומר, שוב הייתי חייב לעבור דרך רוסיה.

הצרה הייתה, שרוסיה הצארית אסרה באותן שנים על היהודים לעבור בתחומה, ובהתאם לכך סירבו הקונסוליות הרוסיות להתיר ליהודים לקבל אפילו אשרות מעבר. גם אחי הבכור החליט לבקר בטהראן ולעמוד על מצב הדברים בקליניקה שלו. הדרך מטהראן לפריז הייתה קלה בהרבה. די היה בכך שיהודי ייגש לכהן דת מוסלמי, ישלם לו כמה תומאנים, יקבל אישור התאסלמות וכך יקבל אשרת מעבר ברוסיה. אפשרות כזו לא הייתה קיימת בפריז, שם לא יכולנו למצוא 'אח'ונד' שיעי ולא הכרנו כל דרך אחרת.

החלטנו להסתכן. ניגשנו שנינו לקונסוליה הרוסית בפריז. הקונסול ראה את השם לוי בדרכונינו, יצא מכליו, זרק את שני הדרכונים לפינת החדר ואמר: "אנחנו לא נותנים ויזות ליהודים". אחי נעלב מאוד והשיב: "מיילא, אתם לא נותנים ויזות, אז אל תתנו. אבל אין לכם רשות לזרוק כך את הדרכונים של ממשלת איראן ולגלות בכך חוסר כבוד כלפיה". הקונסול נקט לשון של זניפה ואמר: "אל תשכחו היכן אתם עומדים. כאן לא טהראן. כאן חלק מסנט-פטרבורג". עזבנו בכעס את הקונסוליה.

בחיים לא נסגרות כל הדלתות בבת-אחת. תמיד נמצא אשנב שדרכו חודר האור וגובר על החושך. אשנב התקווה שלנו היה הקונסול האיראני. הלכנו אליו וסיפרנו לו מה שאירע. אחי אמר לו: "אם נאלץ להישאר בפריז משום שכספנו אזל, נצטרך לבוא יום-יום ולבקש את עזרתך ונטריד אותך ללא הרף... אנא סייע לנו לחזור לאיראן". הקונסול האיראני הסכים לשמש מתווך ולהשתדל למעננו. הוא בא במגע עם עמיתו הרוסי, טלפן אליו וכתב לו מכתב. לבסוף ניאות הקונסול הרוסי לקבל את בקשתו בתנאי שבדרכונינו תצוין עובדת היותנו יהודים, שאינם רשאים

להתמהמה בשום מקום ברוסיה, אלא לעבור בה בלבד. כך זכינו באשרות מעבר.

באותו זמן נתקלנו ביהודי איראני בשם דאווד אליהו אספהאני שהגיע מטהראן לפריז, כמוסלמי כביכול. הוא לא ידע צרפתית כלל וביקש להצטרף אלינו בנסיעתנו. לא היה אכפת לנו לעזור לו בכל דרך, אך כששמע על עניין הדרכונים שלנו ועל כך שפקידי ממשלה רוסיים ידעו שאנו יהודים, הוסיף עוד בקשה לבקשותיו והיא, שבהיותנו ברוסיה, לא נדבר אתו כלל. הסכמנו לכך. הכול עבר בשלום והגענו לבנדר אנזלי (פהלווי), אז כמובן כבר לא היו לו בעיות של שפת הדיבור. רצינו לעזבו לנפשו ולעסקיו, ואז אירע דבר מעניין והוא שוב נזקק לעזרתנו.

לפי הנוהג, עם העלייה לספינה בבאקו בדרך לאיראן, היו אוספים את הדרכונים, ובהגיע הנוסעים לבנדר אנזלי, היה איש המכס האיראני שואל כל נוסע לשמו ומחזיר לו את הדרכון. כאשר שאל פקיד המכס את דאווד לשמו, הוא שכח מה שמו המוסלמי. עמדתי במרחק-מה מהם וראיתי שדאווד מתבלבל ומגמגם. הפקיד האיראני צעק עליו: "בן-אדם, למה אתה לא אומר לי את השם שלך, כדי שתקבל את דרכונך?" אני נכנסתי למערכה ואמרתי לפקיד: "סלח לי אדוני. מסכן זה הוא כבד שמיעה". ניגשתי לדאווד וצעקתי לו באוזניים: "אדון עיולאם חוסיין! האדון שואל לשמך". דאווד אמר בשמחה ילדותית כמקיץ מן השינה: "שמי? למה לא שאלת קודם, שאהיה כפרתך? שמי עיולאם חוסיין". ראינו שאי-אפשר להשאיר את דאווד זה בלי השגחה. כולנו עלינו על מכונית פורד, מסוג המכוניות, שהראשונות שבהן הגיעו אז לאיראן. אחד הנוסעים לקח עמו סל מלא תפוזים, כמתנה, מהעיר נֶשֶׁת²¹ לטהראן.

הלה היה איש רשת בעצמו. כל פעם שירד מן המכונית בחניות הושיט "עיולאם חוסיין" יד לסלו ו'פילח' תפוח זהב, שאותו אכל בתיאבון. בכל פעם שניסיתי להניאו מהמעשה המכוער ענה: "אין דבר! האבות של אלה גזלו הכול מאבותינו. עכשיו הגיע תורנו".

גם כשרחקתי מפריז, לא חדלתי לחשוב עליה ולהתגעגע אליה. נזכרתי במוקדי התרבות, האמנות וההשכלה. בספריותיה למדתי רבות על תולדות עם ישראל. בכל הזדמנות ופנאי מהלימודים, ובייחוד בימי ראשון ובפגרה, הרביתי לבקר במוזיאונים וללמוד דברים נוספים. שמחתי כמובן לשוב לאיראן ולפגוש את אבי ואת אמי. עתה הייתי בן שמונה-עשרה. כמובן שלא היה מקום להשוואה בין פריז לבין החיים ב'מחלה' של טהראן, אך על פער זה התגברתי בלי כל קושי בזכות החום המשפחתי והרגשות החמים שפעמו בי.

תחילת העבודה בטהראן

בשובי יחד עם אחי הבכור לטהראן, הסיק ז'קוב את המסקנות, עזב את הקליניקה ויצא ללימודים בפריז. מתחילת 1914 התחלנו אחי ואני לעבוד בקליניקה הישנה. על-אף שבאותן שנים היה מספרם של 'בוני שיניים' מדופלמים בטהראן קטן, לא האירה ההצלחה עסקית פנים למקצוע. מניין המדופלמים בטהראן הצטמצם, אני, אחי ושוודי אחד, שני ארמנים ועוד שני יהודים.

לא עבר זמן רב ופרצה מלחמת העולם הראשונה. העולם נגרר לשפיכות דמים נוראה, בעיקר בעמדות ובחפירות. אך זה חורג

מדיוננו. כמה חדשים לאחר תחילת העבודה חליתי בדלקת ריאות. לפי הוראות הרופא, הכנתי בעצמי סירופ כדי לגבור על המחלה. יצקתי אותו לצנצנת במקום העבודה. לילה אחד, כשהייתי לבדי בקליניקה, לקחתי בחושך צנצנת ובלעתי כף מתוכנה. מיד שמתי לב שבמקום סירופ לדלקת ריאות בלעתי רעל. שמרתי על קור רוח. עשיתי הכול כדי להביא את עצמי לידי הקאה ולא הצלחתי. בלית ברירה שתיתי כמויות גדולות של מים והחלטתי להגיע במהירות לאבי ולאימי. בחרתי לקצר את הדרך, והשתמשתי בדרך-לא דרך שהייתה אפופה עלטה. ברחובות טרם הותקנה תאורה חשמלית. לא מכבר יסד סוחר בשם חאגי אמין אל-זרב מפעל חשמל קטן בטהראן. היו חנוונים שהיו מדליקים בלילות נורה חשמלית אחת ושילמו לבית-החרושת עמלות בסך עשרה שאהי ללילה על השימוש. להקת כלבי רחוב רעבים הקיפה אותי בחשכת הלילה ואיחרתי להגיע הביתה. כשנודע להורי על הטעות בבליעת הרעל, נבהלו מאוד. אבי ז"ל טרח רבות בלילה למצוא חלב להשקות אותי. העניין נגמר בשלום.

מכיוון שלא היו לי ולאחי די לקוחות באותה קליניקה, הוחלט שאחי יעקור לעיר המדאן²² ויפתח שם קליניקה לרפואת שיניים. היו לנו מספיק כלים וריהוט למטרה זו. אחי יצא להמדאן, עבד בה חודשים אחדים, ובשל היעדר רופאי שיניים רבים, הצליח להתפרנס בכבוד, אך כעבור זמן קצר הוא שב לטהראן.

השנה הייתה 1915. אש המלחמה העולמית התפשטה מיום ליום. עתה הוטל עליי לנהל את הקליניקה בהמדאן. באיראן היו כבר מכוניות פרטיות אחדות, אך לא היו אוטובוסים או משאיות שינועו בדרכים. על-פי רוב השתמשו במרכבות דואר,

ואלה היו קשות ומתישות. הנוסעים ישבו על גבי שקי סחורות או חבילות דואר. לא היו מעליהם גגות או ידיות לאחיזה פן יפלו. הדרכים היו דרכי עפר מלאות בבורות ובמהמורות. הגלגלים עלו וירדו לפי תוואי הדרך ו'הרסו' את הנוסעים בכל גלגול.

מלבד המרכבות או עגלות הדואר נעו בדרכים כרכרות 'דיליגנסי', שהיו נוחות יותר לנסיעה. בדיליגנסי כזה הגעתי להמדאן דרך העיר קזווין. הייתה זו נסיעת הבכורה שלי לעיר המדאן. בעיניי היא נראתה כזר פרחים מרהיב ליד ערימת אשפה. היא הייתה מוקפת שדות ירוקים ופרחי פרג אדומים, שמהם מופק האופיום, וכל אלה צבעו את הסביבה בגוונים יפים. לא הרחק מהעיר מתרומם הר אֶלְוֹנֵד.²³ האוויר המבושם רמז אולי על גן העדן, אך בעיר עצמה לא היה אפילו רחוב אחד 'לרפואה'. סמטאותיה העקלקלות הזכירו לי את רובעי דרום טהראן. בימי המלך נאסר אל-דין שאה סבלו יהודי העיר מאוד. קנוניית כהן דת בשם מולא עבד-אללה 'ירדה לחייה' ודרדרה את מצבם. חלק מהם העדיפו להתאסלם ולא למות. אחרים קיבלו את הדת הבהאית, מכיוון שהמוסלמים שנהו אחרי הדת החדשה התייחסו אליהם בחסד וברחמים.

פתיחת קליניקה בהמדאן

המרפאה שלי בהמדאן שכנה בבית שכור שהיה שייך לסוחר מוסלמי. בטהראן הכרתי את מירזא מהדי מונשי, שהיה מן הידועים בעיר, והשתייך למשפחתו של מושל המדאן. כך זכיתי לפרסום די מהיר, ורבים, ביניהם עשירים ומיוחסים, פקדו את

מרפאתי לקבלת טיפול שיניים. אמיר אפחים,²⁴ מושל העיר, שהיה זקן נעים הליכות, בחר בי להכנת תותבות עבורו. לאמיר אפחים היה בן שהיה חתנו של המלך מוזפר אל-דין שאה,²⁵ ושהתגורר במרחק 12 פרסנג²⁶ מהמדאן. יום אחד נמסר לי, כי אמיר אפחים מבקשני להגיע לבית בנו כדי לטפל בו. באותו זמן הכרתי את זאהדי²⁷ (שהגיע לאחר מכן לדרגת סֶפְהֶבּוּד-פילדמרשל – בצבא איראן ולאחר הפיכת 28 במורדאד,²⁸ הפך לראש ממשלה), ששירת בגדוד בהמדאן, והפכנו לידידים. סיפרתי לו שהמושל רוצה שאלך לבית בנו לטיפול ולריפוי שיניו. קולונל זאהדי הפחיד אותי מאוד ושכנע אותי לא לנסוע. הוא אמר, שבנו של אמיר אפחים הוא אדם גס, מרושע וחסר רחמים, וכבר קרה שעקר את עיניו של אחד משומריו במו אצבעו. בשל כך, המצאתי תירוצים שונים כדי לא למלא את הבקשה. אמיר אפחים הבין את הסיבה ואמר לי, שהוא יודע מדוע אינני רוצה ללכת לבית בנו. הוא יודע שסיפרו לי על אכזריות בנו וגרמו להפחדתי, אך הטעים, כי הוא ערב לכך שלא יאונה לי כל רע. הוא כתב מכתב לבנו, שבו הודגש שעליו לשמור על רופא השיניים, ולדאוג, שכל עוד הוא – הרופא – שוהה במחיצתו, לא יאונה לו כל רע. המושל דאג לשלחני לדרך בכרכרה ממשלתית.

במפגש הראשון עם בנו של אמיר אפחים, שהתגאה שהוא חתנו של מוזפר אל-דין שאה, נוכחתי לדעת, שכל מה ששמעתי על אודותיו אינו רחוק מן האמת. הרושם שהותיר בי היה רב וקשה, וכולם העדיפו שלא להתעמת עמו. איש לא העז לשבת בנוכחותו, אפילו בניו, שהיו ידועים מאוחר יותר בשם המשפחה קרה-גוזלו ושהגיעו ללימודים גבוהים בשוויץ, לא הרשו לעצמם. הוא קרא את מכתבו של אביו, ובאדיבות רבה ביקשני

לשבת על כורסה. היו לו שני רופאי בית, שאחד מהם היה יהודי מהמדאן. בדקתי את שיניו. התברר ש-18 מהן מקולקלות, ויש לעקרן מן השורש. ידעתי שלעקור כל כך הרבה שיניים לאדם בעל אופי כשלו אינו דבר של מה בכך, אך לא העלמתי ממנו את היקף הבעיה. הוא אמר לי: "אם נראה לך שלא תכאיב לי מדיי, עקור את כולן. אך אם אתה חושב שהכאב יהיה בלתי נסבל, תישאר כאן כמה ימים, וכל יום תעקור שן או שתיים".

ניגשתי למזנון הבית כדי לחטא את כללי ולהתחיל בעבודה. שמעתי את המולת המשרתים, וראיתי שהם מכינים לבעל הבית את כלי עישון האופיום. הייתה זו תקלה מסוג חדש, שכן, הזרקת נובוקאין לאלחוש החניכיים של מעשן אופיום יכולה לגרום לשיתוק החולה. אם חלילה הי'אדוני היה מת במקום, ספק אם הייתי נחלץ בשלום. היה זה מצב מסוכן. אם לא הייתי מזריק נובוקאין, הרי צעקות הכאב היו מזעזעות שמים וארץ, ואני הרי הבטחתי לו שלא יסבול כאב. הנחתי בצד את המזרק, וכמו במקרים רבים בחיי, שמתי נפשי בכפי ואתי אמונתי באלוהים. לפצינט אמרתי שרמת כאביו תהיה כמו גירוד רגיל, ושעליו לסבול כגבר. עקרתי שתי שיניים מן השורש, וראיתי שהוא שותק. המשכתי בעקירה, ובהדרגה עקרתי את כל שמונה-עשרה השיניים מתוך פיו, ומסרתי אותן לידי אחת-אחת, כשסרחון מתחיל של האופיום החליא אותי מאוד. כשנגמרה העקירה, צעק האיש: "הביאו לדוקטור את תגמולו". כהרף עין הניחו לפני צלוחית מלאה מטבעות זהב.

הרופא היהודי ההמדאני סיפר לי, כשהייתי עמו ביחידות, עד כמה האיש עושק אותו ומתייחס אליו בגסות. הוא לא היה יכול להאמין שאני יהודי. עזרתי לו ככל שיכולתי. למרבה הפליאה, בנו של אמיר אפחים נענה לבקשתי, והוסיף למשכורת הרופא.

בנו האחר של אמיר אפחים, סהאם אל-דוולה,²⁹ שגם הוא התגורר בפרברי המדאן, נמנה גם הוא עם לקוחותיי. בעת שהותי בהמדאן ביקשני אדם, שזה עתה התמנה מושל חבל כורדיסטאן, להתלוות אליו לשם. הסכמתי ויצאתי עמו לדרך. באותם ימים הנוהג היה, שכל מושל שיצא למקום כהונתו, התקבל בכל כפר בדרך על-ידי היכד-חיודאי – ראש הכפר, שהיה חייב לארחו כיד המלך, באירוח שנקרא 'סירוסאת'. האירוח נמשך יום-יומיים, והוא כלל גם את הפמליה, גם אם מנתה מאה פרשים בחיל משמר. ראש הכפר היה חייב גם לדאוג לאכסון האורחים. לא יכולנו להתקדם מעבר לחמישה-עשר עד עשרים קילומטרים בכל יום, הסוסים פשוט לא יכלו לעמוד בתלאות הדרך, כך שהרבינו לחנות בלילות בכפרים, למשך לילה או שניים, והאירוח היה לבבי וביד נדיבה.

משימה בעיר סננדג'³⁰

הגענו לסננדג'. תושבי העיר הם סונים, ואת האורחים הנקלעים לעיר הם מכבדים מאוד ומארחים בין כותלי המסגד. גם אני הייתי 'זכאי' לכך, אך לא הסכמתי. בסננדג' תקף אותי צימאון שאי-אפשר היה להרוותו בשום פנים. הרביתי לשתות מים, אך ללא הועיל. לא היה בעיר רופא שיוכל להושיע לי. הפתרון נמצא מצד אישה זקנה ורבת-ניסיון. היא הסבירה לי שהסיבה לצמא אין-סופי זה היא חרק הקרוי 'עוקץ הזרים', והפתרון הוא אכילת דבש. לא רציתי להאמין לה, וטענתי שהדבש הרי מצמיא. היא אמרה לי: "הבט ברגליך ותראה במו עיניך את

הנקודות השחורות של העקיצה". ראיתי שאכן הצדק אתה. אכלתי הרבה דבש, והצימאון נעלם. נרפאתי.

מאורעות מלחמת העולם הראשונה ערערו עוד יותר את מצבה של איראן והוסיפו חוסר ביטחון ואי-שקט. הגרמנים והעות'ימנים יחד עם האוסטרים נלחמו בבריטניה, בצרפת וברוסיה. העות'ימנים ניהלו במערב איראן תעמולה רבה נגד הרוסים. הם שיחדו את ראשי השבטים בלירות זהב כדי למשכם לצדם. אחד מהם היה עבדאללה ח'אן, ראש שבט צאר-דוולי, מחשובי השבטים בכורדיסטן שהשוחד משכו לצד העות'ימנים. תמימותם של הנבערים מדעת שימשה נשק קל בידי אויבי איראן. הגרמנים וסוכניהם הפיצו שמועות שלפיהן הקייזר הגרמני, וילהלם השני, התאסלם, וחובש כובע איראני ישן שעליו כתוב "לא אילה אלא אלה" ושהחליף את שמו למוחמד-וילהלם!

כששהיתי בסננדג', השתלט שבט צ'אר-דוולי על כל הדרכים, ובאכה המדאן, ואיש לא היה יכול לעבור בהן. בני השבט נהגו לקטול את נוסעים ולבזוז את הכפרים. גמרתני את ענייניי בסננדג' ולא היה טעם להמשך שהותי בעיר, הרי סיימתי את הטיפול במושל כורדיסטן. אני עצמי לא הרגשתי כל כך טוב והחלטתי לשוב להמדאן. המושל אמר שהדרך מסוכנת מאוד והוסיף: "אם אשלח אתך אנשים, רק תגבר סכנת ההתנפלות. אני מוכן להעמיד לרשותך סוס, שתרכב עליו ללא מלווה, ותחזור להמדאן". את כלי עבודתי, כלי הכסף, השטיחון שקיבלתי בסננדג' ואת דמי הטיפול והריפוי שחסכתני, עטפתי היטב, רכבתי על הסוס ויצאתי לדרך להמדאן. ידעתי מה גודל הסכנה. רכבתי כמה שעות, עד שסוסי נעצר כליל. לא הבנתי מה קרה. כל דרבון לא עזר, הסוס לא זז ממקומו. ראיתי שנחש

גדול חוסס את דרכו. ירדתי מהסוס והשתמשתי בשוט שבידי להכות בגחון הנחש. כשהוא נפל, נעזרתי באבן להכותו בראשו. המשכתי בדרכי.

שודדים מתנפלים בלילה

כשעשינו, אני והמושל, את דרכנו מהמדאן לסננדג', הכרתי בכפר קורווה³¹ את מנהל הדואר. עתה בשובי, לאחר רכיבה במשך כל שעות הלילה, כשכבר התרחקתי מסננדג', אך להמדאן טרם הגעתי, הייתי שוב בקורווה. מצאתי את מנהל הדואר, שביתו ומשרדו שכנו באותו בניין. הוא התפלא ששרדתי ללא פגע בכל הדרך מכורדיסטן עד שם. הייתי עייף ורצייתי לישון, אך מנהל הדואר הזהיר אותי מפני התנפלות של אנשי שבטו של עבד-אללה ח'אן. "עליך למסור להם כל חפץ, ציוד וכסף שברשותך ולבחור בחיים, מבלי להגיב, אחרת יהרגו אותך בסימן ראשון של התנגדות" – אמר.

אך נפלה עליי תרדמה התעוררתי לקול יריות כדורים. אכן, היו אלה בני שבטו של עבד-אללה ח'אן. מילאתי אחר המלצת מנהל הדואר, נכנעתי, והשודדים בזזו את כל מה שהיה לי. חיטטתי בכיסים וגיליתי שנשארו לי מטבעות בשווי של קראן או שניים. למרבה התדהמה התברר לי שראש השבט ואנשיו הקימו מאהל בקרבת הכפר קורווה. בדמדומי השחר, באשמורת האחרונה, יצאתי לסמטה, נתקלתי באחד העוברים והשבים והצעתי שיקחני לאוהלו של עבד-אללה ח'אן תמורת שני קראן. הוא הסכים. בקרבת אחד הנהרות הוא הצביע על האוהל, ועזבני לנפשי. ניגשתי אל האוהל. איש כורדי שאלני לחפצי. אמרתי לו

כי ברצוני לפגוש את עבד-אללה ח'אן. הוא לקחני אליו. ראש השבט ישב על מזרן ונשען על כמה כריות. אחת מידי הייתה חבושה. הוא שאלני בפרסית לשמי, לזהותי ולרצוני. אמרתי לו: "אני מרופאי הגרמנים, הייתי בקורווה ואז אנשיך תקפו אותי וגזלו את כל רכושי".

הוא אמר: "יופי! טוב שבאת. אתמול שיחקתי עם רובה הימאוזר' שלי ונפל לי כדור. נוצר חור בידי. אתה תישאר כאן עד שתרפא את ידי, ואני אשיב לך את מה שנגזל". הוא הראה לי את ידו.

אמרתי לו שכל הציוד והתרופות שלי נלקחו על-ידי אנשיו. "אמור לאנשיך שיביאו אותם, כדי שאתחיל בריפוי". הוא קרא לאחד משמשיו וזה קרא לעוד כמה אנשים בתרועות של כלי נשיפה כמו 'כורנה'. עבד-אללה ח'אן ציווה עליהם למצוא את האדם שלקח את מה שהיה בחדר מסוים בבית הדואר כדי שישב מיד את מה שנלקח. בתוך פחות משעה הביאו את כל החפצים והציוד, ואפילו את הכספים שנשדדו ממני, ומסרו אותם לראש השבט. בין כלי עבודתי היו קצת מי חמצן. שפכתי מהם קצת על ידו של עבד-אללה ח'אן. למראה הבועות התוססות, התפלא ראש השבט, ובהביטו בידו ואמר: "איזה רופא מומחה אתה!". נשארתי אצלו כמה ימים. חבשתי כל יום את ידו, עד אשר חל שיפור ניכר. לבסוף אמרתי לו, כי אין טעם להישארתי ואין בה תועלת. מוטב שאשוב אל הגרמנים. הוא שחרר אותי והוסיף: "אם הגרמנים יעמידו לרשותי די נשק וכסף, אני יכול לגייס יותר מעשרים אלף פרשים ולכבוש את המדאן. אמור להם לא להימנע מלעזור לי". הבטחתי שאמסור את דבריו לגרמנים. עבד-אללה ח'אן שלחני בלוויית אחד מפרשיו עד קורווה. מנהל הדואר, שלא ידע מה קרה לי התפלא

מאוד לראותני חי ובריא ושמח על כך מאוד. מקורוה המשכתי לכיוון המדאן.

גם האירופאים מאמינים שהתעטשות מחייבת 'סֶבֶר'³²

ראש משטרת המדאן, שהיה אחד מהלקוחות שלי, ציווה על סייסו להעמיד לרשותי סוס כל אימת שארצה בכך. באחד מימי שישי לקחתי עמי את משרתי נור-אללה, קיבלנו שני סוסים ויצאנו לטיול אל מחוץ לעיר. אינני יודע מה קרה, אבל סוסי התחיל לפתע לדהור דהרה מטורפת, עד שהתעייף והפיל אותי על הקרקע ליד הרי סנגסטון. מרוב כאבים לא הייתי מסוגל לזוז ממקומי. נור-אללה הגיע אליי, קשר את הסוס לסלע וחזר מודאג העירה כדי להביא כרכה עבורי. נסעתי הישר לד"ר סעיד ח'אן הכורדי, שהמיר את דתו הסוניית לצרות בהשפעת הטפות המיסיונרים. מעבר למחלוקות דתיות, הוא היה אדם אציל נפש. הוא אשפז אותי בביתו, ושבוע ימים טיפל בפצעיי החמורים, עד אשר שבתי לאיתני. הוא לא נענה לבקשותיי וסירב לקבל גמול כספי.

עוד סיפור מרתק שקרה לי בהמדאן: אדם שהיה בעלים של הכפר פארה-צ'ין לקחני לכפרו, שהיה במרחק 12 פרסנג מהעיר, כדי שאבנה לו תותבות. בדרך כלל אנשים מסוגו ראו עצמם פטורים מכל תשלום ב'זכות' העוצמה שצברו במעשי בריונות, ורצו לקבל הכול חינם. כיוון שהכרתי את אופיו, נקבתי לפני טיפול השיניים סכום כסף שהתקבל על דעתו. הוא נתן לי חדר מחוץ לכותלי ביתו. לילה אחד בחצות הגיע קצין שיכור לחדר וכמעט רצחני נפש. בקור רוח ובתחבולות הצלחתי

להוציא מידו את רובה ה'מאוזר' שבאמצעותו ירה. ביום שובי להמדאן, שילם לי בנו של בעל הכפר, ששמו היה ימין סולטאן, את שכר הטרחה שלי שאביו העביר. נוכחתי לדעת, שהסכום קטן ממה שהוסכם. אמרתי לו: "תשלים את שכרי, אחרת תצא מופסד". הוא רק לגלג, ואני לא יכולתי להגיד דבר. למחרת עמדתי לצאת לכיוון העיר. הייתה זו שעת דמדומים. אחד מראשי השבטים שבסביבה, עבר במקום בלוויית מאה פרשים, .. נהוג היה שאנשים מסוגו היו נחים שעה-שעתיים בכפר שבו עברו, התכבדו בתה, עישנו מקטרות או נרגילות והמשיכו בדרכם. כעבור שעה, כשרצו לנוע הלאה והתכוננו לעלות על האוכפים, רמזתי לשמשי נור-אללה שהסתתר בקרן זוית והוא התעטש בקול רם. הח'אן אמר: "בא סַבְר. חכו קצת". כשהתכוונו לחזור ולרכוב על הסוסים נרמז שוב נור-אללה, והפעם התעטש בקול רם יותר. הח'אן אמר למלוויים: "מר ימין, אסור לנו לצאת הלילה לדרך. פעמיים סַבְר' הוא סימן שיציאתנו לא לטובה תצלח. אנחנו חייבים להיות הלילה אורחיים". ימין סולטאן, שהיה חייב להתחשב בח'אן אמר: "אתם מוסיפים לנו גאווה וכבוד. הבית הוא ביתכם". תוך דקות נשחטו כבשים לארוחת ערב דשנה, סירי ענק הועמדו על הכיריים, גושי סוכר גבישי, כוסות תה מהביל וגביעי שרבט למיניהם הועמסו על המגשים והוגשו למאה האורחים. כששמעו הנוכחים בחדר הגדול שהייתי בפַרְנַג³³ שאלו אותי: "אדון דוקטור, האם גם הפרנגים מאמינים ב'סַבְר'?" השבתי, כי "בעבר לא האמינו, אך עכשיו מאמינים באמונה שלמה כשראו שזה יעיל".

בשובי מפארסה-צ'ין להמדאן, הייתי בליל שבת אורחו של מהדי ח'אן מונשי-באשי, עוצר הממלכה. נור-אללה היה אֶתי,

גם ימין סולטאן הזדמן לשם. הוא פנה למהדי ח'יאן ואמר: "אדון דוקטור אמר לי בפארסה-צ'ין שאם לא אשלם את שכרו במלואו יגרמו לי הפסדים. האם אין אלה דברים מצחיקים?". מהדי ח'יאן שאל אותי: "איזה נזק אתה יכול לגרום לימין?" עניתי: "אם אוכיח שלא רק שאני מסוגל לכך, אלא שכבר גרמתי לו נזק, תתנו לי את שארית כספי?" ימין הסכים, ומהדי ח'יאן אמר: "אם תוכיח את זה, ימין ח'יאן יוסיף שטיח על הכסף שהוא חייב לך".

בלית ברירה סיפרתי את הסיפור על הח'יאן ומאה פרשיו, את עיטושיו, כביכול, של נור-אללה ואת המסיבה והארוחה היקרה של אותו לילה. כולם צחקו ונהנו מן הסיפור. הם קראו לנו-אללה ורצו שיחזור על התעטשות ה'סֶבֶר'. הוא בא והתעטש, כך שכולם חשבו שהכול טבעי ואמיתי. מהדי ח'יאן אילץ את ימין לתת לי את הכסף שהובטח בתוספת שטיחון יקר-ערך.

מלחמה ומהומות בהמדאן

בשנות מלחמת העולם הראשונה ניהלו שני המחנות היריבים תחרות קשה במטרה לרכוש השפעה באיראן. הרוסים אימנו באיראן כוח צבאי שכונה 'בריגדת הקוזקים'.³⁴ בנוסף, הם שלחו להמדאן קצין בשם קולונל ברטוב³⁵ בראש כוח רוסי חלוץ, כדי שיכשיר את הקרקע לכניסת כוח רוסי גדול לעיר. כשנדע הדבר לגרמנים, הם הכינו פעולת נגד באמצעות סוכניהם באיראן. ברטוב נתקף יום אחד בכאב שיניים חזק וקראו לי לביתו כדי שאטפל בו וארפאו.

באחד הימים הגיע גם אחד מידידי בשם נסר-אללה זאהדי³⁶ לביתי ואמר: "דוקטור, תארוז בהקדם את מזוודותיך וסע לטהראן". אמרתי: "אני צריך להישאר כאן עוד חודש אחד". אמר לי: "שמע לעצת חברך. תמהר פן תאחר. לא כדאי לך להישאר בהמדאן". ככל שהפצרתי בו לנמק את דבריו, נתקלתי בסירוב, אך האמנתי בו ובידידותו, ובו בלילה עליתי על עגלת דואר בדרכי לטהראן. זאהדי אמר לי, שלא ידוע מה יאונה לי אם לא אעזוב את המדאן בתוך עשרים וארבע שעות. צעירים איראנים בני המשפחות המכובדות, שאיבדו את עושרם ואת נכסיהם המשפחתיים, נהגו באותן שנים להיכנס לפוליטיקה, ליטול סיכונים ואף להסתבך בסכסוכים מזוינים. נסר-אללה זאהדי היה אחד מאותם צעירים. הוא עמד בראש קבוצת לוחמים שנועדה להסתייע בגרמנים ולתקוף את 'מוסלא תפה', משלט שהיה בידי הקוזקים. הדבר התברר לי למחרת צאתי לדרך, כשהגעתי לעיר מלאיר.³⁷

בעגלת הדואר הצטופפו לא פחות משנים-עשר נוסעים, שישה מכל צד, שכרעו על ברכיהם. היינו שני יהודים, אני ועוד איש כאשאן, בין הנוסעים האחרים שהיו מוסלמים. אחד מהם היה אחיונד, שאהב להתעלל בבריות, ואחר היה פרחח שהיה מצויד בקרדום.

ה'אח'ונד' צורך היהודים נפל בפח

עגלת הדואר המקרטעת התקדמה באיטיות בדרך העפר שהייתה מלאה מהמורות וקרבה אותנו ליעדנו. השמים היו יפים ונקיים מכל ענן והלבנה האירה אותם. כרגיל, תענוגות החיים והדאגות

משתלבים אלה באלה. האחיונד המנוול, הרחוק מאמונת אלוהים, הסית כל הזמן את הפרחח הנבער להטריד את היהודי איש כאשאן, לענות אותו ואף לחבקו כמה פעמים כדי לזרקו אל מחוץ לעגלה. האיש היה נפחד ולא ידע מה לעשות. הדבר היחיד שאני יכולתי לעשות היה להסתייג מצחוקם המטורף של יתר הנוסעים, ובמתינות ובהשקט לנסות למנוע מהאחיונד ומהפרחח להמשיך במעשיהם הנלוזים והבלתי אנושיים. הנוסעים, וגם אחי לאמונה, חשבו אותי למוסלמי. גם לי היה עדיף שיחשבו כך כדי להושיע את היהודי. כך עבר אותו הלילה.

בשעות הבוקר המוקדמות הגענו לדוולת-אבאד שליד מלאיר. נידע לנו שהמוגיאהדין תקפו באותו לילה את מוסלא-תפה. התקפה זו גררה את כניסת הצבא הרוסי לאיראן. כעבור זמן-מה תקף הצבא העות'מני את כרמאנשאה ואת המדאן. במלאיר עצרה עגלת הדואר שלנו ליד בית-קפה, והעגלון הזמין את הנוסעים לרדת ולאכול ארוחת בוקר. מול בית-הקפה הייתה חורשה יפה. לאחר ארוחת הבוקר התחשק לי לשוטט בחורשה, לצעוד כמה דקות לבדי, ולחשוב על דרך להצלת האיש המסכן. לפתע ראיתי את האחיונד 'המוסלמי' יושב ליד תעלת מים ומחזיק בידו כוסית עשויה כסף ובה ערק. בצד הכוסית היו מיני 'מזטים'. בשקט, מבלי שיבחין בי, פניתי לכיוונו, עמדתי מאחוריו, הנחתי יד על כתפו ובקול רם אמרתי: "לבריאות אדון, תרביץ אותו למעלה!" המסכן סובב את ראשו, ראה אותי וכמעט קיבל שיתוק. הוא התחיל להתחנן כמו ילד מוכה ואמר: "אדון דוקטור, עפר על ראשי, יש לי כאב בטן כרוני. הרופא הוא שהמליץ לי. אני נשבע באבו אל-פזל³⁸ שאלה לא אשמתי ולא חטאיי". אמרתי לו: "אתה הולך לשופט ועושה תעלולים? ערק הוא כמו רעל לכאב בטן כרוני. אם תרצה לעשות מעשי תרמית,

אדאג להגיד לכל הנוסעים שכבוד האחיונד, הלבוש בגדי כהונה, פועל נגד השריעה האסלאמית". כהן הדת הוסיף לנהוג בהכנעה, בבכי ובמסכנות. הוא השביעני בקדושי השיעה, עבאס³⁹ ואמאם רזא⁴⁰. הוא הסביר, שהפך את השתייה להרגל, וביקש לשמור את הדבר בסוד, שכן אם הנוסעים ידעו על כך, יקרעוהו לגזרים "כך שהחתיכה הקטנה ביותר של בשרי תהיה אוזני". אני הסכמתי לשמור את הדבר בסוד, והוא ביקש לדעת מה אני תובע ממנו. אמרתי שאשתוק, בתנאי שתדרוש מהבריון שיחדל לענות את הגיוהוד. "אתם אמלתם אותו וכמעט גרמתם למותו מרוב פחד ובהלה. הרי מוסא פלים-אללה⁴¹ קדם לך באמונה באסלאם ובאלוהים. האם זו עבודת אלוהים?" השתמשתי בכוונה במילה ג'והוד, כדי שכהן הדת הרמאי ימשיך לחשוב שאני מוסלמי, בן דתו. לו היה תופס שאני יהודי, היה מתנקם בי וביהודי איש כאשאן פי כמה. ה'אחיונד' שוחר הערק, שהמשקה בגרונו הפך לרעל, אמר באומללות: "כל מה שתגיד, אדון דוקטור. כשנשוב לעגלה, אדרוש מן הבריון להתנצל בפני הנוסעי".

הנוסעים עלו חזרה על העגלה וישבו במקומותיהם. הבריון הפרחח רצה שוב 'להתעסק' עם היהודי, אלא שהפעם אמר לו כהן הדת במחאה: "אוי ואבוי למוסלמי כמוך. מקומך בלב הגיהינום. בחנתי אותך מאמש עד עכשיו, כדי לראות כיצד אתה מתנהג עם יהודי. היהודים הם אנשי הספר. אמיר המאמינים אמאם עלי היה אוכל אתם, ואתה במלוא החוצפה והגסות מענה יהודי הנוסע אתך! לך לך. אש הגיהינום מחכה לך ביום הדין". הבריון המסכן נתקף בבושה ובפחד, החליף צבעים ולחש כל הזמן "אלוהים! סלח נא לעבדך המסכן". אחר כך שאל את האחיונד שהחליף תפקידים כמו שחקן ותיק: "ואם אבקש

סליחה מאדם נכבד זה הנוסע עמי, האלוהים יסלח לי!" כהן הדת ענה לו במילה הערבית 'יחתמל' – דהיינו, ייתכן. הפרחח אמר שלא הבין את הנאמר. ה'אחיונד' אמר: "ייתכן. אתה תבקש סליחה, אולי אלוהים ירחם עליך ויסלח לך". הבריון קם ממקומו, נשק ליהודי על המצח והתנצל בפניו. היהודי הוכה בתדהמה ולא הבין מה קרה שכהן הדת והבריון שינו כך את התנהגותם.

צום יום כיפור בעגלת דואר

עתה כשנחה דעתי מעיני היהודי בידי ה'אחיונד' והבריון, דאגתי לתענית של יום כיפור שחל למחרת. אני והיהודי השני התפללנו, כל הזמן, שנגיע בהקדם לעיר אַכְאָכָּ⁴² ונוכל לאכול ארוחה כלשהי לפני תחילת צום היום הקדוש. למרבה הצרה נשבר גלגל אחד בעגלה ונראה היה שלא נוכל להגיע לאראכ אפילו כעבור 24 שעות. מאחורי העגלה שלנו נסעה עגלה נוספת לאותו כיוון. העגלון שלה עצר כדי לעזור לנו, אך ללא הועיל. סוכם שעם הגעתו לאראכ ישלח לנו גלגל אחר.

ראיתי שאנו במצב ביש. לא היינו יכולים להישאר במקום וגם לא להתעלם מיום כיפור. פניתי לבריון שבחבורה ואמרת לי: "בעגלה שלנו יש די שטיחים וחפצי ערך. אם נשאר כאן עד שישלחו לנו גלגל מאראכ, קיימת סכנה שהשודדים יגיעו לכאן, יגנבו את הכול ויסכנו את חיינו". הוא חשב קמעא ואמר: "אני אדאג להחליף חלק מנוסעי העגלה השנייה בנוסעי העגלה שלנו, ואני ועוד אנשים נישאר כאן ונתגונן בפני הגנבים עד אשר יגיע הגלגל". בין נוסעי העגלה שמאחורינו היה נוסע בגדאדי. עיראק

הייתה באותה תקופה חלק מהאימפריה העות'מאנית, באיראן נשמרו בהקפדה חוקי הקפיטולציה. האזרחים הזרים באיראן סרו למשמעת חוקי מדינותיהם וזכותם זו כובדה היטב על-ידי ממשלת איראן, עד כי אם אזרח זר עבר עבירה כלשהי, המשטרה והרשות השופטת באיראן לא יכלו להתערב ולטפל בעבירותיו ובפשעיו. בעת חלוקת נוסעי שתי העגלות פרצה מריבה בין הבריון לבין הבגדאדי. הבריון לא ידע על חוקים החלים על אזרחים זרים, ושלה את הבגדאדי לעגלה השבורה באמרו: "אל תדאג אחי. אני אהיה לימינך".

העגלה התקינה יצאה לדרך, הגענו לאראכ בזמן. היהודי איש כאשאן ואני, התחלנו בצום לאחר ארוחה דלה שעיקרה היה לחם, ירק ויוגורט. למחרת בערב שמענו שהעגלה השנייה הגיעה אף היא. חששנו שהבגדאדי יתלונן בפני הקונסול העות'מאני וגם אנחנו ניגרר לצרות בניגוד לרצוננו, ולכן מיהרנו לנסוע לעיר קום עוד באותו לילה.

בדרך הייתי תשוש כל כך, גופנית ונפשית, עד שנבצר ממני להירדם. כשהגענו לעיר קום סיפרתי ליהודי איש כאשאן, בטרם נפרדתי ממנו, שגם אני יהודי. סיפרתי לו גם את פרשת כהן הדת והבריון ואת הסיבה למהפך בהתנהגותם. עיניו מלאו דמעות והוא אמר: "אם אנו, בניו של יעקב אבינו, לא היינו שומרים ומגנים איש על אחיו בימי צרה, הרי שמנו היה נשאר רק בדפים של ספרים".